

Sokratiska samtal som en metod att arbeta med förskolebarn

*av
Ewa Banek*

Lärarhögskolan i Stockholm
Magisterutbildning med ämnesbredd:
Filosofi och samtal med barn och ungdomar 40 p

Examinationsuppgift: Sokratiska samtal 10 p
VT 2006
Handledare: Ann S Pihlgren

Innehåll

1. Inledning
2. Syfte
3. Metod
4. Teoretisk bakgrund
  - 4.1 Sokratiska samtal
  - 4.2 Sokratiska frågor
  - 4.3 Seminarielidarens roll
  - 4.4 Sokratiska samtal i förskolan
  - 4.5 Sokratiska samtal i förskolan praktiskt
5. Resultatpresentation
  - 5.1 Seminarium kring sagan ”Pricken”
6. Analys
7. Diskussion
8. Litteratur

1. Inledning

I min uppsats skall jag utforska sokratiska samtal som metod för att arbeta med förskolebarn. Eftersom jag själv har jobbat med förskolebarn i fyra år tycker jag det är väldigt positivt för mig att lära mig om filosofiska samtal därför att det är en av möjligheterna för att väcka tänkande. Vi vet att vuxna vill hjälpa sina barn att få det så lätt som möjligt i världen. Det är kanske en rimlig önskan, men om man hela tiden berättar för dem vad som är rätt eller fel så hindrar man dem mer än man hjälper dem. Barnens egna tankar och värderingar blir inte respekterade (Börresen Beate och Malmhøst Bo, 2004). Dessutom är det mycket utvecklande för barn att lösa problem själva i stället för att servera färdiga lösningar.

Gareth B. Matthews (1980) anser att för barns filosofiska tänkande stort påverkande har författarna av sagor och berättelser. I förskolan brukar man läsa sagor för barn. Oftast delar man upp barn i olika grupper. I en grupp kan det finnas barn som är större, och i den andra gruppen mindre barn. Pedagogen väljer böcker som är anpassade till barnens utveckling och ålder. När pedagogen avslutat läsningen kan man diskutera bokens innehåll med barnen. Sokratiska samtal skiljer sig från den vanliga dialogen därför att det finns regler både för barnen samtalsledaren. Jag skall försöka forska kring följande frågor.

- Hur samtalar man med barn i den sokratiska metoden?
- Är förskolebarn mogna för detta?
- Vilken nytta har barn och pedagoger genom att använda sokratiska samtal?

Sokrates samtalskonst är samspelet mellan elev och lärare. Lindström (1988) anser att uppfostran är att lära sig tänka själva under en lärares vägledning. Jag håller med Lindström därför att jag kan se detta samspel under olika samtal som jag haft med barn. Genom att ställa frågor kan man stimulera barns tänkande. Barn i det sokratiska samtalet har tid att få bearbeta sina tankar, och sätta ord på dem. De lär sig uttrycka sig själva och försöker ofta beskriva känslor och sätta rätt ord på dem. Genom detta kan barn fördjupa sina kunskaper i språket.

Filosofiska samtal är en möjlighet att väcka tänkande. Vuxna vill hjälpa sina barn att få det så lätt som möjligt i världen. Det är kanske en rimlig önskan, men om man hela tiden berättar för dem vad som är rätt eller fel, så hindrar man dem mer än man hjälper dem. Barnens egna tankar och värderingar blir inte respekterade (Börresen Beate och Malmhøst Bo, 2004).

2. Syfte

Syftet med detta arbete är att fördjupa min kunskap om sokratiska samtal. Jag skall försöka utveckla tankar om hur sokratiska samtal kan användas i förskoleverksamhet.

3. Metod

För att skriva denna text har jag samtalat med barn mellan fyra och sex år på "Gullvivas" förskola. Jag läste sagorna "Pricken", "Det glada lejonet", "Grodan och Paddan" och sen samtalade jag med barnen. Dessutom har jag läst böcker kopplade till detta område (se Litteraturlista). Mycket kunskap kring sokratiska samtal fick jag under Ann S Pihlgrens föreläsningar. Vid träffar på Lärarhögskolan i Stockholm fick jag hålla eget seminarium där jag var ledare. När andra kursdeltagare var ledare fick jag vara en av deltagarna i sokratiska samtal. Det gav mig erfarenhet och det tycker jag var roligast och mest spännande på hela kursen.

4. Teoretisk bakgrund

4.1 Sokratiska samtal

"I dialogen följer vi andra personer i deras tankegångar, tänker jämsides med dem, försöker föreställa oss saker och ting från deras synpunkt, i långt större utsträckning än vad vi gör i mer vardagliga samtal." (Burbules Nicholas, 1993).

Jag håller med Burbules och tror att genom att samtala i grupp kan man öppna en annan grind i sitt huvud. Jag menar att man är aktiv lyssnare, och ofta måste man föreställa sig olika situationer som samtalet föreslår t.ex. "Vad skulle du göra om du skulle vara i Rebeckas ställe?". Eller "skulle du ta Pricken med dig till mormors kalas?". Sådana frågor påverkar att man börjar tänka på "nutiden" och "i mitt liv".

Det jag nu kommer att skriva om sokratiska samtal kommer från Ann S Pihlgrens artikel i svensk familjeterapi 1/05.

När vi möter och byter tankar med andra personer utvecklas, och ibland förändras, vår egen bild av världen. Detta gäller både barn och pedagoger som håller seminarium. Det kan hända att seminarielidare inte upptäckte idéer som barn hade.

Samtal kommer från Sokrates, den antika filosofen, som gick runt på Atens gator och ställde frågor. Hans syfte var att fördjupa sitt eget tänkande, såväl som tänkande hos dem han samtalade med.

Sokrates kallade sin metod för ”majevtik”, förlossningspedagogik. Han menade att varje människa har de rätta, inre värdena inom sig och genom samtalen kan få dem att se klarare vilka dessa är.

Sokratiska samtal utgår från ”texter”, bilder eller filmer som innehåller etiska problem eller dilemman, som kan ge upphov till flera tolkningar och kräver tänkande utan ett ”rätt” svar. Alla som deltar i samtalet måste ha möjlighet att studera texten i förväg, så att man väl känner till den. På förskolan ”Gullvivan” läste jag sagor i förväg eller så samtalade vi efteråt.

Sokratiska samtal har regler och är inte riktigt som vanliga samtal. Detta innebär att:

- Vi ska hjälpa varandra att tänka noga
- Det finns inga tankar som är ”rätt” eller ”fel”
- Lyssna noga på vad andra säger
- Var beredd att ändra dig om du upptäcker en bättre ide`

4.2 Sokratiska frågor

Samtalen börjar med en inledande fråga.

”Den bästa frågan att öppna en diskussion med, är en fråga som alla runt bordet får besvara i tur och ordning” (Lindström Lars, 1988, s. 36). Frågan har inte något rätt svar och ska kunna ge upphov till många åsikter och infallsvinklar. Alla ska få ett utrymme att besvara frågan. Senare försöker ledare och barn förstå texten, som A. Pihlgren skriver att fördjupa vårt eget tänkande i kommunikation med författaren, samtidigt genom diskussion försöker föra vårt eget och andras tänkande.

Efteråt kan man ställa faktafrågor. Frågor vilka barn kan svara på med hänvisning till texten. Frågor som bara har korrekta svar. En klar uppfattning om vad som faktiskt står i texten gör det möjligt för oss att tolka den (Ann S Pihlgren föreläsning).

Faktafrågor behöver man inte alls ställa. Det kan vara ett hjälpmedel för pedagoger att veta att barn har förstått texten.

Till sist kommer vi till värderingsfrågorna som t.ex.: ”Vad skulle du göra om du skulle vara i hans ställe” osv. Värderingsfrågor kan inte besvaras genom att man hänvisar till texten.

Svaren på de frågorna ligger utöver raderna.

Svaret på en sådan fråga beror inte bara på hur texten tolkats, utan också på vilka kunskaper, erfarenheter eller värderingar läsaren har (Lindström Lars, 1993).

Viktigt är också att alltid fråga ”varför” och inte låta sig nöjas med ett avgivet svar. ”Inget svar får passera utan att det motiverats” (L. L.1988, S.36).

4.3 Seminarieledarens roll

För Lindström (1988) har seminarieledare olika uppgifter.

- För det första ställer ledaren olika frågor. De bästa är tolknings- och värderingsfrågor, sådana som seminarieledare funderar över själv eller är nyfiken på.

- Seminarieledaren bör hjälpa deltagarna att leta upp ett ställe i texten som stödjer vad de säger och läsa det högt. Så brukar man göra på grund av att alla åsikter inte är så bra. Det friskar upp minnet och ger kamraterna en möjlighet att ta ställning. Att låta deltagare ta konsekvenserna av vad de säger, är ett bra sätt att få dem att utveckla och klargöra sina uppfattningar.
- Att engagera deltagarna i ömsesidigt tankeutbyte. Det betyder inte att alla skall komma fram till samma svar. Ledaren kan underlätta genom att ställa frågor: ”Patrik kan du förklara för Sven varför du inte delar hans uppfattning.”
- Man skall inte hävda sin egen åsikt utan att lyssna på andras argument.(Philgreen)
- Man skall inte avbryta utan respektera andras åsikter osv. Med de större barnen kan man sätta upp grupp mål t.ex.: ”Vi ska lyssna mer på varandra.” Man kan också sätta individuella mål t.ex.: ”Jag skall inte avbryta någon idag”. Målen utvärderas efter samtalet. För förskolebarn brukar man inte göra detta. Barnen kan ha svårt att minnas. Det kan räcka med själva samtalen. (Philgreen)

Ledarens roll är att skapa konflikter i de felaktiga resonemangen som barnen/eleverna byggt upp. Missuppfattningar är ofta självförstörande så man korrigerar sig själv i diskussionen. Lipman (1984) anser att barn i allmänhet är betydligt mer filosofiska till sin läggning än vuxna. De frågar ”varför”, de undrar vad människor menar med det ena och det andra.

Enligt Ann S Philgreen (sokratiska samtal - samtal att vara människa) ställer ledaren i samtalen frågor, och har inte själv svaret och man vet aldrig hur samtalet ska utspinna sig eller vart det ska vägen. Jag håller med om detta för ofta har man inga svar på de stora livsfrågorna. Det är ändå roligt och spännande att höra hur andra tänker.

Det är ledarens roll att se till att varje deltagare tänker under samtalet. Ibland måste samtalsledaren ifrågasätta andra deltagare eller ställa motfrågor och ge motargument till dem.

4.4 Sokratiska samtal i förskolan

”Förskolan skall vara öppen för skilda uppfattningar och uppmuntra att de förs fram. Varje barn skall ges möjlighet att bilda sig egna uppfattningar och göra val utifrån de egna förutsättningarna.” (Lpfö, 1998, s.8).

Sokratiska samtal ger barn möjligheter att utveckla egna tankar och andras tankar. När man samtalar med barn känner man hur deras egna uppfattningar kommer fram.

Barn som sitter i en ring och tänker kan man kalla för ”grupptänkande”. Grupptänkande uppmuntrar att egna idéer och uppfattningar förs fram.

Ann Philgreen anser att det sokratiska samtalet är ett ”grupptänk”. Genom olika frågor och problematisering, genom att höra den andras synpunkter och tankar kan barn plötsligt få syn på något som tidigare varit dolt.

Ofta när man samtalar med barn händer det att de ”kommer på saker” när deras kompis just har sagt det. Barn kan lättare förstå sina egna tankar när gruppen utvecklar dem och det betyder att i gruppen utvecklar man sig själv.

”Samspel mellan individens eget tänkande och gruppens tänkande, där den kollektiva processen fördjupar och för individens tänkande framåt, men där också det motsatta gäller. Gruppens dialog förs framåt och drivs vidare av de enskilda individerna.” (A. Pihlgren)

”Förskolan skall ta hänsyn till att barn lever i olika livsmiljöer och att barn med de egna erfarenheter som grund söker förstå och skapa sammanhang och mening. De vuxna skall ge barnen stöd i att utveckla tillit och självförtroende”(Lpfö, 1998, s.9).

Barn under samtalen använder sina egna erfarenheter och kunskaper som de fått genom socialisationsprocess. Det är precis som man gör när man har sokratiska samtal. Barn får möjligheter att förstå världen. Barn kan få bättre uppfattning om människor. Särskilt när det gäller moraliska dilemman samt etiska problem.

” Vi kan erbjuda färdiga idéer i tusentals, och vi gör det, men vi lägger vanligtvis inte ner så mycket besvär på att se till att den lärande får arbeta i en miljö där hans egna aktiviteter genererar, stödjer och bekräftar idéer - dvs. meningar och samband. Det betyder inte att läraren skall stå bredvid och titta på. Alternativet till att erbjuda ett färdigt stoff och lyssna till den exakthet med vilken det återges, är inte vila utan deltagande, delaktighet i en aktivitet. I en sådan gemensam aktivitet, är läraren samtidigt elev och eleven är, utan att veta det, lärare. Därtill kommer att ju mindre båda parter är medvetna om att man undervisar varandra, desto bättre är det.”(Dewey, 1997, s.205).

Som Pihlgren anser att i barngruppen kan man efter insamlingen av material konstatera att seminariets arbetsform ger individen ett mer utvecklat tänkande, god social kompetens och ökat självförtroende som tänkande och lärande individ, färdigheter i logik, argumentation samt ett eget etiskt förhållningssätt.

4.5 Sokratiska samtal i förskolan praktiskt

Att använda sokratiska samtal i förskolan kan vara ganska svårt att planera in. Det beror på olika anledningar.

För det första är det redan mycket inplanerat i förskoleverksamheten:

Måndag: Utedag

Tisdag: Skogsverksamhet

Onsdagar: Temadag

Torsdagar: Tvärgrupper (åldersgrupper)

Fredag: Sångsamling, fri lek

För det andra har man inte tillräckliga resurser och barngrupperna är för stora.

Trots allt lyckades jag genomföra mina samtal. Lite omorganisation i sagostunderna samt planering med arbetskoleggor och det var klart. Dessutom, sokratiska samtal med barn handlar om 20- 30 minuter max. När det är fint väder kan man ha samtal ute.

5. Seminarium kring sagan ”Pricken”

Till mina seminarier valde jag olika sagor. Hittills har jag samtalat med barn om sagorna: ” Pricken”, ” Det glada lejonet”, ” Grodan och Paddan”.

Sagan ”Pricken”:

Seminarium med 5 barn i 4-5 års ålder.

Vi sitter på en matta i en ring så alla kan se varandras ansikte. Innan vi börjar seminariet berättar seminarieledaren vilka regler som gäller i samtalen. T.ex.: att det finns inga ”rätt” eller ”fel” svar och att vi alla kan tycka olika, att det är viktigt att lyssna på varandra, att man inte ska avbryta osv. Senare fick barnen bestämma grupp mål. Då bestämmer barnen att ”vi väntar på vår tur och vi skriker inte”. Efteråt ställer pedagogen en inledande fråga (en öppnings fråga):

Pedagogen: vad betyder för dig ordet ”olika” (tolkningsfråga)? Ni kan tänka en stund innan ni svarar.

Barnen svarar:

Natalie: Man är inte som de andra.

Molly: Det betyder att man inte liknar de andra.

Elsa: Att någon har brunt hår och någon har ljus hår, en är vit och en är prickig. Det betyder olika.

Pedagog: Håller du med Elsa, Clara?

Clara: Ja! Kanske en har tatuering och inte den andra.

Tess: Man är inte som de andra, att man har t.ex. brun färg på huden som Alex (en kompis som går på en annan avdelning).

Pedagogen: Varför fick Pricken inte komma på morfars kalas? (Faktafråga, tolkningsfråga)

Elsa: För att han har prickar på hela kroppen.

Natalie: Och morfar tycker inte om bruna prickar.

Tess: Och tant Lisa tycker inte om bruna prickar.

Elsa: Jag tycker att han är söt och tant Lisa är dum.

Clara: Tänk att det kanske var fel ägg.

Molly: Men kaniner kommer från magen som vi.

Tess: Han fick stanna hemma och det blev orättvist för Pricken blev ledsen.

Pedagogen frågar barn hur kaniner föds (delade åsikter). Efteråt förklarar pedagoger hur kaniner föds.

Pedagogen: Varför springer Pricken iväg? (faktafråga, tolkningsfråga)

Clara: För att han inte fick komma på morfars kalas

Pedagog: Varför är mamma Kanin ledsen?(Faktafråga, tolkningsfråga)

Natalie: För att den prickiga kaninen rymde iväg, men hon tyckte om honom och saknar honom.

Molly: För att han sprang iväg, och jag trodde att han aldrig skulle komma tillbaka, men det gjorde han.

Tess: För att Pricken rymde i väg men hon (mamma) älskade den.

Clara: För att Pricken sprang i väg men sen kom han tillbaka.

Pedagogen: Varför kom han tillbaka? (tolkningsfråga)

Elsa: Han har nog ångrat sig, han saknar sin mamma.

Tess: Jag tycker att en prickig kanin har gått vilse och hamnade i den vita familjen, och den vita kaninen har gått vilse och hamnade i den prickiga familjen?

Pedagogen: Om du skulle vara mamma Kanin skulle du ta Pricken på morfars kalas?(värderingsfråga)

Tess: Jag skulle ta Pricken på kalas.

Natalie: Jag skulle ta en barnvakt. Om inte barnvakten kan komma, då skulle jag ringa till farfar.

Clara: Om han skulle opereras?

Pedagogen: Om det inte skulle gå att operera?

Clara: Då skulle jag stanna hemma med honom.

Molly: Jag skulle ta Pricken med mig, för att om man har ett barn och det barnet inte har en hand, då ska man ändå ta med sig det, för att man älskar sitt barn.

Pedagogen: Tack så mycket för era åsikter och intensivt tänkande!

Själva seminariet tog ca 25 minuter och efteråt märkte jag att barnen började bli trötta. Då avslutade jag samtalet.

6. Analys

I själva sokratiska samtalsmetoden finns mycket plats för att uttrycka känslor och sätta namn på dem. Genom detta utvecklas barns språkförmåga. Vygotsky anser att tanke och känsla hör ihop därför att känslor tolkas och får mening i medvetandet. Han menar att språk och tanke utvecklar sig dialektiskt i samspel med andra. Känslorna lyfts fram som en ofrånkomlig länk. För att en utveckling ska ske behöver utmaningarna ligga inom barns proximala utvecklingzon (Alveblad Ragna, 2005).

Genom sokratiska metoden utvecklas barn i att använda argument, använda egna erfarenheter samt kunskaper.

Piagets undersökningar av barns intellektuella och moraliska utveckling visar att utvecklingen följer ett visst mönster. Individerna genomgår en rad mognadsprocesser. Han anser att individen samlar på erfarenheter och intryck som hon plötsligt "förstår" värdet i. Piaget förutsätter att individens moraliska utveckling underlättas om de förutsätts i situationer som kan hanteras genom moraliska värderingar och regler som barnet själv kan komma underfund med (Alveblad Ragna, 2005).

Under mina olika samtal har jag provat att sitta på mattan med barn. Efter ett tag börjar de lägga sig eller krypa (det är deras natur att de är ganska ivriga). När vi har suttit runt ett bord har det blivit mycket bättre.

Barnen var positiva till våra sokratiska samtal och tyckte att det var spännande. Jag har samtalat med dem efteråt.

Det var lite svårt för mig att samtidigt skriva ner barnens svar och hålla ögonkontakt. Jag har samtalat med 5- 7 barn så det var lätt att komma ihåg deras åsikter. Därför gav jag upp skrivandet under samtalen. Om man skulle samtala med större grupper kan det vara bra att skriva.

Under mina samtal märkte jag att de äldre barnen (5-6 åringar) blev intresserade av vad jag skrev. De förstod att jag skrev deras svar och försökte då förbättra sina meningar dvs. barn

försöker att hitta rätt ord osv. Det hände även att en flicka försökte läsa och pekade på olika bokstäver. Barnen kunde i alla fall läsa sitt namn, och efteråt komma snabbt tillbaka till diskussionerna. Däremot de mindre barnen (3-4-åringar) hade lätt för att tappa intresset och koncentrationen när jag avbröt ögonkontakten för att skriva ner deras svar.

7. Diskussion

Jag anser att det sokratiska samtalet kan vara en bra metod att arbeta med förskolebarn. Det kan vara lite påfyllning i de traditionella förskolorna. Barn har ett stort behov av att bearbeta sagor, bilder osv. Deras natur är att de själva vill kommentera händelser och bilder.

Jag anser att förskolebarn är mogna för dessa samtal. Gareth B. Matthews (1994) anser att barn kan prata om djupa saker. Han säger att barn är mogna för att samtala i det sokratiska samtal.

Det ligger i barns natur att filosofera. I alla de år som har jag jobbat med barn, har de ofta undrat om saker som t.ex.: ”Vad skulle det hända om himlen skulle vara svart?” Jag tycker att detta är mycket intressant att barn kan *prata om vissa djupa* saker som vi vuxna.

Genom den sokratiska metoden anser jag att barn utvecklar *självdisciplin*. De försöker kontrollera sig att t.ex. inte avbryta, vänta på sin tur osv.

Sokratiska fördelar är att barn lär sig att *respektera andras åsikter* t.ex. Respekt för personer som har andra åsikter, idéer. De har lättare att förstå att vi är olika.

Att filosofera med barn är till nytta för deras *koncentration* samt att barnen lär sig att använda argumentation.

Barn utvecklar *mod* att säga sin egen åsikt och föra fram sina ärliga, spontana tankar.

Efter min korta erfarenhet med den sokratiska dialogen kan jag märka att barn utvecklar:

- Generositet (att bjuda och lyssna på de andra)
- Uppriktighet (man måste vara ärlig)
- Hövlighet (artighet)
- Ödmjukhet (att släppa sitt tänkande)

Stort ansvar att fostra barn ligger hos oss pedagoger. Därför att det är så viktigt att lära dem kommunicera och prata med varandra på demokratiskt sätt. För både pedagoger och barn är sokratiska samtal ett gemensamt utforskande, en eftertänksam dialog. De kan vara en fräsch metod för pedagoger som känner att de vill öppna både sina och barns horisonter.

8. Litteratur

Burbules NC (1993) "**Dialogue in Teaching: Theory and Practice**" Teachers College Press, New York

Börresen B, Malmhøst B (2004) "**Låt barnen filosofera**" Det filosofiska samtalet i skolan. Liber AB

Dewey John (1997). "**Demokrati och Utbildning.**" Göteborg.

Gareth B. Matthews (1980) "**Barn filosoferar**". President and Fellows of Harvard College.

Gareth B. Matthews (1994) "**The Philosophy of Childhood**". President and Fellows of Harvard College.

Lipman M (1984) "**The cultivation of reasoning through philosophy for children**" 2: an uppl. Philadelphia.

Lobel A (1972) "**Groddan och Paddan på nya äventyr**"

Philgreen A.S föreläsningar

Philgreen A.S text "**Sokratiska samtal- samtal att vara människa**"

Rey, Margret (1949) "**Pricken**"

Ragna Alveblad (2005) "**Sokratiska samtal och värdegrundsarbete i skolan**", Stockholm

Skolverket och CE Fritzes AB **Läroplan för förskolan/Lpfö98**

Svedberg L, Zaar M (1993) "**Boken om pedagogerna**", artikeln Sokrates och samtalskonsten

Liber Utbildning, Stockholm